

PAUza

Akademicka

Rok XII

Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności

Nr 499 Kraków, 30 stycznia 2020

pauza.krakow.pl

pau.krakow.pl

W 130. rocznicę śmierci Oskara Kolberga

Życie i działalność Oskara Kolberga, twórcy największego na świecie zespołu materiałów dotyczących kultury ludowej XIX wieku, z ziem głównie dawnej Rzeczypospolitej, autora wydanych przez siebie 33 tomów „Ludu” i „Obrazów etnograficznych”, współkształtującego etnologię/antropologię jako dyscyplinę naukową, stanowi część historii Akademii. Kolberg urodził się w 1814 roku w Przysusze. Po powołaniu jego ojca, Juliusza Kolberga, na stanowisko profesora geodezji i miernictwa Uniwersytetu Warszawskiego, rodzina przeprowadziła się do Warszawy i zamieszkała w Pałacu Kazimierzowskim, w sąsiedztwie Kazimierza Brodzińskiego, Bogumiła Lindego i Mikołaja Chopina. W roku 1871 Kolberg przenosi się do Galicji i nigdy nie wraca na teren zaboru rosyjskiego. Zamieszkuje pod Krakowem, najpierw w Mogilanach, a potem w Modlnicy u swego przyjaciela, Józefa Konopki. W roku 1884 wynajmuje pokój w Krakowie u rodziny Jasińskich przy ul. Floriańskiej. Chory, przygarnięty zostaje w roku 1889 przez swego doktora, Izydora Kopernickiego, wszechstronnego uczonego i wspaniałego człowieka i w jego mieszkaniu przy ul. Sławkowskiej umiera 3 czerwca 1890. Nie opuszcza Krakowa, pochowany zostaje na cmentarzu Rakowickim.

Kolberg to nie jedyny w okresie zaborów przykład człowieka-institucji działającego na rzecz rozwoju nauki i kultury polskiej przy niedostatku instytucji wspieranych przez państwo. Był niezwykle zdeterminowany w dążeniu do osiągnięcia podjętego celu, czyli dokumentowania i systematyzowania kultury ludowej. Przekonany o wartości swoich prac potrafił przekonać do nich wielu pomagających: tych wspierających go finansowo, przekazujących mu swoje materiały, goszczących go i ułatwiających dotarcie do informatorów. Ograniczał do minimum swoje potrzeby, wydawał własnym sumptem lub dokładał ze swoich środków do kolejnych tomów „Ludu” i „Obrazów etnograficznych”, skrupulatnie notował swoje wydatki i przychody, m.in. ze sprzedaży swoich dzieł. Nie założył rodziny. Tylko zupełnie wyjątkowo pisał o sobie, o swym niełatwym położeniu materialnym, o braku własnego domu i o zależności od ważnej dla niego gościnności Konopków: „dach ten jest mi dany z łaski, że dosyć jednego kaprysu lub nieprzewidzianej katastrofy, a jutro już może nie być nade mną”¹.

Kolberg odwiedzał Kraków i okolice Krakowa w latach 40. XIX wieku. Zamieszkanie tam na stałe zmieniło możliwości i kierunki jego pracy badawczej, pisarskiej i wydawniczej. Ważny był także kontakt z środowiskiem naukowym Krakowa i tworzonej wówczas Akademii Umiejętności.

Już w roku 1872, roku powołania Akademii Umiejętności, jej współorganizator, prof. Józef Łepkowski, zaprosił Kolberga do udziału w studiach etnograficznych w ramach utworzonej w Akademii Komisji Archeologicznej. Etnografia jednakże, uznawana za pozostającą w związku z antropologią fizyczną, zaliczona została do nauk przyrodniczych. Kolberg został tzw. „członkiem przybranym” Komisji Antropologicznej, stworzonej uchwałą Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego AU w dniu 20 października 1873 roku, której prze-

wodniczącym obrano prof. Józefa Majera, a zastępcą sekretarza dr. Izydora Kopernickiego. Na posiedzeniu Komisji w dniu 16 maja 1874 roku przewodnictwo Sekcji Etnologicznej, jednej z jej trzech sekcji, powierzono Kolbergowi. Kolberg przewodniczył Sekcji do swojej śmierci w roku 1890. Badacz, dotąd pracujący samotnie, związał się z Akademią Umiejętności oraz stał się członkiem jej Komisji, występował o wsparcie i korzystał z niego w podróży naukowych i przy publikacji swoich dzieł. Identyfikował się z Akademią, pisał o niej „nasza Akademia” oraz występował w jej imieniu, prosząc osoby sobie znane o finansowe dla niej wsparcie. Komisja Antropologiczna, której był członkiem, pierwsza na ziemiach polskich ze słowem antropologia w nazwie, wymieniana jest w zestawieniach najwcześniejszych światowych placówek etnologicznych i antropologicznych.

Działalność Kolberga w Komisji Antropologicznej oraz w jej Sekcji była wielokierunkowa, a znaczenie tej działalności dla badacza wielorakie. Uczestniczył w posiedzeniach Komisji, wspierany przez Kopernickiego inicjował podejmowane w jej ramach prace i się w nie włączał. Pomagał Kopernickiemu, który redagował „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”. Uczestniczył w przygotowaniu programów i instrukcji badawczych, do których w Komisji Antropologicznej przywiązywano duże znaczenie. Ich wykonanie zalecał przewodniczący Komisji prof. Józef Majer, w latach 1872–1890 prezes Akademii. Czując się odpowiedzialny za reprezentowaną przez siebie dyscyplinę, Kolberg opublikował ważny artykuł *Obecne stanowisko etnografii* (1876). Zabiegał o utworzenie muzeum etnograficznego w ramach Akademii i sam, oraz z pomocą innych, gromadził do niego eksponaty. Spotykał się i wymieniał korespondencje z uczonymi ze wszystkich zaborów, realizując w ten sposób misję Akademii łączenia badaczy polskich. Nawiązał kontakty z wieloma uczonymi zagranicznymi.

Prace edytorskie, prowadzone przez Instytut im. Oskara Kolberga w Poznaniu, następcę Redakcji Dzieł Wszystkich Oskara Kolberga, kierowanej przez prof. Józefa Bursztę, po wydaniu blisko 90 tomów zawierających materiały badacza, koncentrują się obecnie na przygotowaniu jego biografii naukowej oraz tak potrzebnych indeksów. Kultura ludowa w nich udokumentowana uznawana była od dawna za ważną część kultury narodowej. W szerszym niż dotąd zakresie sięgają po nią społeczności regionalne i lokalne, poszukujące własnego dziedzictwa kulturowego. Zainteresowani nią są także etnologowie z krajów słowiańskich, przede wszystkim ukraińscy, ze względu na bogactwo tomów „rusińskich” i znaczenie kultury ludowej w ukraińskiej kulturze narodowej. Zasadą Akademii było wspomnienie Kolberga w jego pracach oraz zmiana, pod wpływem tworzącego ją środowiska, ze zbieracza w dokumentalistę-badacza. Powstanie Sekcji Etnologicznej Komisji Antropologicznej Akademii i działalność w niej Kolberga oraz innych uczonych oznaczały ponadto stworzenie instytucjonalnych podstaw polskiej etnologii/antropologii społeczno-kulturowej jako dyscypliny naukowej.

ZBIGNIEW JASIEWICZ

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM

¹ Korespondencja Oskara Kolberga, cz. II (1877–1882), *Dzieła wszystkie*, t. 65, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław–Poznań 1966, s. 679.